

Идр. 4013/20 127/20

Не слика се и не пише ради тога да неко ужива у томе седећи крај камина, у пижами, с цигаретом и спрам јасне свеће. Пре свега треба гледати у уметнику човека и сабрата, — човека од меса и костију, који има своје мисли, радости и пороке, — сабрата који нам се поверава и до дна исповеда. Ни Ђура Јакшић није сликао само за се, него и за нас. И није сликао само за наше очи, но и за нашу душу. Он је био, очевидно, испуњен тражењем смисла и племенитим сном. Без обзира колики је у бескрајном низу наших и страних сликара, он је човек и уметник, истински уметник и прави човек, који је имао толико богат унутрашњи, душевни живот, да је и нама оставио да њиме живимо.

МИЛАН КАШАНИН.

О РЕЛИГИОЗНОМ ОСЕЋАЊУ И ЛИРИЦИ.

(2.)

Колико смо ми успели упознати се са старом религиозном лириком из великих књижевности, излази да су италијанске збирке — рукописни *Codici* добрим делом, и лирски, и молитвени, и музички — најдрагоценије, уметнички и религиозно најчистије и најекстатичније. Није чудо. Италија је земља у којој се, ако узмемо њен Средњи век и Ренесанс, изживео најцелокупнији живот човеков. Сем наука и уметности, (паганства и греколатинштине), живела је у тој Италији и снага и лепота једног хришћанства изнегованог ~~често~~ из побожних душа људи. Није сметао ни Аристотел, ни разум, ни мистичке јереси, ни корупција Рима: унутрашњи живот тадашњих људи није био баналан, душе њихове су живеље многоструке животе, па и живот религиозни. Кад су у нешто сумњали, нису презирали оног ко тврди; кад су нешто тврдили, нису презирали оног ко сумња. Данте је разумом ревидирао учење цркве о спасењу, али му, комплетном и гениалном, то није сметало, само помагало, да баш у додиру тезе и антитезе упозна и осети праву природу и једног и другог, ~~и~~ да ~~и~~ мрзи папу и Рим, ~~и~~ воли католичанство, ~~и~~ у својој *Комедији*, у савршену уметност сложи и најстрашније памфлете против цркве, и најекстатичније молитве и веровање. Та Италија комплетних људи и живота оставила је оне градиће од којих је сваки једна цивилизација; оставила безмерне архиве, библиотеке и галерије, као безмерна сведочанства рада и напора; оставила, између осталог, и религиозну поезију и музику којима нема премца. Дакако, у огромним количинама те поезије има читавих хрпа празне реторике и једноликих имитованих текстова; али има, као у свима областима уметности тадашње Италије, и оног јединственог и никад непоновљеног, што је и дан данас кадро религиозно узбудити, па и на колена бацити, и сасвим

или прозор за мир и улажење у себе. Ово је ваљда најнеми-сленије доба откад је цивилизација устала да човека учи ми-слити! Нико се никада не запита: како живим, како да живим? Свако је убеђен да се само по себи разуме да зна како ће живети, и ради се само о томе да седне на нешто што вози, и да се што брже пребаци некуда одакле ће донети довољно новаца за онај потпуно јасни и одређени живот. И све тако. Један за другим јури, колута, и цело време се троши на пре-лажење размака и даљина. У тој јурњави, ~~важној и опасној по сваку цену~~, има нечег ужасно примитивног. Време и простор, два од најтежих проблема сваке филозофије, изгубили су данас ~~оно~~ најнедокучније и најсублимније из својих тешкоћа: бескрај-ност и вечност. Један велики трг у Паризу, рецимо Конкорд, једна велика прометна артерија у Лондону, рецимо Оксфордска улица, ако их посматрамо из старинског става мирног и зами-шљеног човека, то је ~~сасвим тако~~ као кад под микроскопом гледамо ~~оно~~ буквално безглаву микробску јурњаву неких живих ствари, све на истом месту. ~~Ми~~ Ми живимо у апсурду: у вре-мену у којем нема времена, у кућама у којима никада нико није код куће. Све што се проналази само је машина за брзину, замена за несташицу времена, средство за утакмицу у немању времена. Данашњи човек нема времена ни да мисли, ни да чита, ни да страда, ни да жали, ни да резигнира, ни да умре. Као онај Стендалов коњ, ~~раскидан~~ од гранате, који се заплеће у своја рођена црева, али трчи, стиже друге, нема времена да стане.

~~Данашње модерно друштво, што се унутрашњег живота тиче, иде у сусрет једној ужасавајућој симплификацији. Не нека атмосфера празноверног радног Средњег века, него древна фетишистичка епоха нам се вратила у онима који кидају одело са неког тркача, боксера или филмског глумца... Али, нема ноћи толико црне да је божанске вредности света и живота не би могле расветлити. Свест и лепота мисленог и религиозног човека, то је, као и сунце, енергија света. Онај чешки професор, који је ту недавно подлегао инфекцији коју је за добро људи сам себи учинио, који је сахрањен без фотографија, који је живео и умро по учењу Томе из Кемписа *Claude super te ostium tuum... et mane in cella*¹, тај је човек био добро семе људства, и радост Божја; он је био, како хоћете, закон или чудо ре-лигиозно.~~

~~У филозофији, у свима уметностима, а нарочито у лите-ратури, много је чисто религиозних тенденција и данас; ~~и много~~ ~~их је~~ све више их је, нарочито у западно европским књи-жевностима, што значи да не само религиозна, него специјално католичка литература јача ~~определено~~. Њено напредовање подсећа на зидање катедрала у Средњем веку: читави градови, читави сталежи се залажу за њу. ~~И~~ у строгој форми молитвеника и~~

¹ Затвори за собом врата... и остави у ћелији...

~~позвањен~~

«Патристик»
7

литургијских помоћних књига, расте једна пробрана, модерна књижевност, у којој сарађују, у целини или делимично, најбоља имена за која црква и теологија знају. Та религиозна литература има огромну светску публику, јер римски католицизам прима у свој опсег све више и више разних ритуса, калуђерских редова, и нелатинских литургија. (Велика недеља у Риму, то је једна невероватно жива манифестација интернационализације религиозних и спиритуалних области. Под протекцијом Свете столице, обављају, на пример, Копти и Јермени своје обреде, а грчко-рутенски калуђери служе на палеославенском језику.) Не мање многобројне читаоце ~~имају~~ свих конфесија, имају нова и понављана издања средњевековних католичких филозофа и песника. Затим, пуно је збирки модерних песама са инспирацијама искључиво верским, ~~баш~~ строго библијским. Идивидуално мистичка лирика је освојила цео свет. Драма је делимично спиритуална и хришћанска. Хофмансталов *Jedermann*, ~~та~~ дубоко религиозна драма о смрти богатог човека, иде по свету управо триумфално. Као средњевековни мистериј или миракул, приказује ~~се~~ на тргу пред старом катедралом у Салцбургу, ~~нешто је сав град прекинуо банални живот свакидашњице,~~ а међу гледаоцима ~~засео~~ цео свет, и Америка и Аустралија. Католички роман и католички есеј, то је већ један засебан род модерне литературе. Осваја ~~и~~ и полемично-теолошки дијалог. Треба, уосталом, казати сву истину: католичка литература цвета јер католицизам јача. Имамо опет тренутак и врсту контрареформације. Католичка Немачка, после рата, има ренесанс католицизма ~~и~~ у интимним осећајима ~~и~~ у култури и уметности. ~~Данас~~ не само католичка ~~Немачка~~ (иа и скандинавски) лутеранизам пролази кроз јак ритуалистички покрет. Англиканска црква у Енглеској, у оба своја крила, знатно је покатоличена; чувене конференције у Малину, у архиепископској палати још до скоро живог и чувеног кардинала Мерсијеа, много су задужиле Рим; знаменити енглески кардинали, Њуман и Манинг, више су живи данас него кад су били живи. Мистика и аскеза хришћанска осећа се и у модерној филозофији (Жак Шевалије). Постоје читаве серије модерно рађених биографија, инспирисаних култом појединих светаца и аскета. Култ Свете Терезе млађе, или француске, познате под именом *S-te Thérèse de l'Enfant Jésus*, која је један сасвим савремени светац и чудо, (рођена 1873, умрла 24 године касније, уврштена у свеце 1925, изузетно пре прописаних 50 година од смрти) — тај култ је управо огроман у католичком свету. Аутобиографија и биографија Св. Терезе, *Histoire d'une âme*, преведена је на све културне језике Европе и Азије. Француска, у којој је лаицизам у законима и јавним институцијама отишао био скоро бољшевички далеко, та Француска осећа данас католицизам у свима гранама уметности, у свима својим школама, осећа религиозну политику у државној политици. Анри Маси, бранио је ~~и~~

Т. В. Залки, немачки, ају

